

ВИХОВНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ

УДК 37.018.26

Сергій Бадьора

**ПРАКТИКА НАЛАГОДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ
МІЖ ВЧИТЕЛЕМ ТА БАТЬКАМИ**

У статті висвітлено проблему гуманізації стосунків між учителем та батьками його учнів. Акцентовано увагу на важливості побудови таких стосунків як для створення сприятливої атмосфери в школі та вдома, так і для розбудови суспільства в майбутньому. Доведено важливість налагодження співробітництва між вчителем та батьками. Розглянуті практичні поради (рекомендовані психологами та перевірені в процесі педагогічної діяльності автора та його колег). Показано особливості поведінки вчителя в ситуації, коли батьки демонструють зверхню, авторитарну, звинувачувальну позицію або ж навпаки, пасивну позицію. Розглянуті «покрокові» дії вчителя: спочатку емоційно не стати на бік батька чи матері, зберігши власну, до певного часу нейтральну позицію, а потім вести розмову на рівних. Зазначено важливість дотримання вчителем 3-х позицій: розуміння, визнання і прийняття у ході спілкування з батьками для налагодження позитивної, відкритої, щирої взаємодії в майбутньому.

Ключові слова: особистісно-орієнтоване виховання, гуманізація, співпраця, співробітництво.

Створення і розбудова української держави в умовах сьогодення потребує кардинальних змін усього суспільного життя. Кожен новий етап у розвитку країни як соціального організму передбачає переосмислення суспільних цінностей, перебудову життя та функціонування практично всіх суспільних інституцій, реформування та удосконалення діяльності не тільки всіх галузей народного господарства, економіки, політики тощо, а й системи передусім освіти, адже, найважливішими є внутрішні, духовні реформи, які відбуваються у свідомості кожної людини, котра усвідомлює необхідність цих перетворень та прагне змінитися сама, цим самим реорганізуючи світ навколо себе. Такі трансформації є складними і довготривалими, але дають стабільні й ефективні результати, які успадковуються майбутніми поколіннями. У системі сучасної шкільної освіти визначальними є налагодження позитивних стосунків між учителем та батьками учнів.

Проблема демократизації стосунків між суб'єктами навчальної

діяльності сьогодні особливо актуальна з огляду на те, що століття, яке закінчилося, і століття, яке розпочалося, характеризуються значним зростанням науково-технічного прогресу, інтенсифікацією виробництва, механізацією й особливо інформатизацією суспільних відносин між суб'єктами діяльності, спілкування, виробництва. Загалом, це позитивні процеси, проте, варто зазначити, що вони, опиняючись на першому плані, немовби автоматично «відводять» другорядну роль людині як соціальному індивіду. У педагогічному процесі, де б мали гуманізуватися та демократизуватися стосунки між суб'єктами навчальної діяльності, увага переважно акцентується на змісті інформації, її кількості, шляхах, методах, способах, формах навчання, однак часто нівелюється власне дитина.

Тому сьогодні надзвичайно важливим є розв'язання проблеми гуманізації стосунків не тільки між учителем і учнями, але й між учителем та батьками учнів, оскільки лише разом вони можуть сприяти формуванню вільної, активної, самостійної, відповідальної як за своє власне життя, так і за найближче оточення та суспільство в цілому.

Аналіз наукових джерел підтверджує, що проблема відносин між суб'єктами педагогічної взаємодії та особливості становлення дитини як суб'єкта виховання є міждисциплінарною і привертає увагу багатьох українських та зарубіжних учених як предмет вивчення. Головними напрямками їх дослідження є: а) теоретико-методологічні засади формування відносин (О. Бодальов, О. Киричук, С. Рубінштейн); б) загальнопедагогічні концепції нових технологій виховання (Ш. Амонашвілі, О. Савченко, О. Сухомлинська, П. Щербань – особистісно гуманна педагогіка, І. Бех – особистісно орієнтоване виховання, Є. Бондаревська, О. Вишневський – ціннісні засади особистісно орієнтованого виховання).

Проте особистий досвід автора статті, а також спостереження студентів під час педагогічної практики свідчать про актуальність розгляду питання про налагодження ефективної взаємодії вчителя з батьками.

Метою статті є розгляд актуального на сьогодні питання взаємодії вчителя з батьками учнів та подання практичних порад, що допомагають зробити таку взаємодію конструктивною.

Як правило, у сучасній школі спілкування вчителя з батьками зумовлене негативною поведінкою або ж неуспішністю учнів та господарчо-побутовими питаннями, як от ремонт чи благоустрій класного кабінету. Таке спілкування часто буває малоефективним, оскільки нагадує педагогіку «реагування», а батьки не відчують себе повноцінними, рівноправними членами педагогічного процесу.

Відомий педагог В. О. Сухомлинський створив цілісне вчення про зв'язок школи із сім'єю, їхню невичерпну та багатогранну працю. На його думку, школа повинна домогтися того, щоб батьки бачили у своїх дітях себе, розуміли сутність розвитку дитини, а для цього їх треба озброювати

знаннями важливих закономірностей педагогіки, вікової психології та фізіології [6, с. 43]. Саме тому педагог проводив бесіди з батьками не тоді, коли сталася неприємна подія, а набагато раніше, попереджуючи її. Він організовував психолого-педагогічні семінари для батьків, на яких розглядав актуальні питання розвитку дітей певного віку, а також питання, що випереджають розвиток дітей. На такі заняття приходили майже всі батьки.

Надзвичайно цікавим для розгляду питання взаємодії вчителя з батьками є досвід грузинського педагога-новатора Ш. Амонашвілі. Він рекомендує педагогу стати вчителем сім'ї, окультурюючи найближче, а тому найефективніше середовище дитини. На зустріч батьків він запрошує не записом у щоденнику, а за допомогою запрошень, які пишуть своїм батькам самі діти.

Аналіз спадщини відомих педагогів-гуманістів (Я. А. Коменського, В. Сухомлинського, Ж.-Ж. Руссо, К. Ушинського, Ш. Амонашвілі та ін.) дозволяє зробити висновок про те, що всі вони рекомендували замінювати педагогіку «реагування» на педагогіку «випередження», «профілактики». Отже, варто зацентувати на порадах, розглянутих зі студентами упродовж актуального періоду їхньої педагогічної діяльності, тобто на педагогічній практиці.

Кожен учитель знає, як нелегко вести бесіду з батьками своїх учнів. Як правило, вони приходять з наперед обраною позицією, від якої не спішать відмовлятися. Найчастіше це оборонна позиція, проте при цьому батько чи мати може виправдовувати власне невтручання у виховання дитини: «Ми зайняті на роботі, у нас немає часу, щоб виховувати», «Ми випробували всі засоби, нічого не виходить». Часто в школу приходять батьки, котрі відразу ідуть у наступ: «Школа повинна виховувати, а не ми!», «Школа винна в тому, що наша дитина така невихована». Рідко, проте буває, що просять про допомогу: «Дитина нас не слухає, допоможіть нам!», «Ми розгублені, не знаємо, що робити». Лише незначний відсоток батьків налаштовані на співпрацю.

Як свідчить досвід, учитель може або починати виправдовуватися, або перейти в наступ («це ваше завдання – виховувати, а не школи») за умов, коли батьки демонструють зверхню, звинувачувальну позицію, або ж суто з людських міркувань, пожалівши маму, заспокоїти її («не хвилюйтеся, я щось придумаю»). Обидва варіанти є «програшними», адже вчитель залишається сам-на-сам з проблемами учня.

На першому етапі спілкування з батьками, які агресивно налаштовані, як радять психологи, бажано зберегти свою позицію, не піддаючись емоційному впливу співрозмовника. Для цього варто відразу не включатися емоційно в розмову, а психологічно відсторонитися від неї, зберігати спокій. Як доводить досвід, педагогу необхідно «протриматися»

приблизно 10–15 хвилин, протягом цього часу батько чи мати або буде висловлювати свої претензії до школи й особисто вам, або ж скаржитися на свою безпорадність у вихованні. У першому випадку слід мовчки вислухати і залишитися спокійним, впевненим у собі; при цьому варто не втрачати ввічливої доброзичливості й не звинувачувати батьків у відповідь. Достатньо спокійно кивати своєму співрозмовнику головою, вставляючи деякі фрази, як, наприклад, «не хвилюйтеся», «я вас слухаю», «я вас розумію». Відчувши вашу нейтральну позицію й емоційну відчуженість, батько чи мати поволі почнуть заспокоюватися. А це означає, що в них почне формуватися психологічна готовність до розсудливої, вдумливої розмови.

Коли ж мати демонструє пасивну позицію, говорячи, що виховує сина чи дочку сама, коштів не вистачає, працює на кількох роботах, а тим часом дитина виходить з-під контролю і мама вже нічого не може вдіяти, вчителю важливо досягти реальної, змістовної взаємодії з батьками, залучити їх до виховання власної дитини. За умов досягнення цього, зусилля школи та сім'ї поєднуються і вдається успішно здійснювати виховання дитини.

Після досягнення згоди необхідно організувати рівноправну взаємодію з батьками. Для цього педагог має переконати батьків у важливості їхнього активного залучення до виховання своєї дитини. Як цього досягти? Щоб уникнути конфліктів з батьками, педагогу необхідно зрозуміти і прийняти тривоги і побоювання батьків свого учня, більше того, намагатися знайти в них опору для побудови спільних виховних дій. Не варто відштовхувати від себе батьків, які прийшли до школи; крім емоційної стриманості, варто виявити доброзичливість, відкритість. Особисте позитивне ставлення до співрозмовника буде виявом доброї волі і першим кроком назустріч до співробітництва. Відомо, що виховання учня базується на сумісних зусиллях школи і сім'ї. Поєднання зусиль педагога й батьків можливе лише за умови взаємного визнання ними позиційної рівності один одного. Перший крок у цьому напрямі, на думку В. Сухомлинського, має зробити педагог.

Ефективний спосіб залучити батьків до виховання – наголосити на їхній значущості в цьому процесі. Учитель повинен докласти всіх зусиль, щоб пояснити батьку чи матері їх реальну допомогу у вихованні і розвитку дитини.

Готових рецептів, дієвих для успішного врегулювання всіх проблем і перешкод, що виникають в діалозі вчитель-батьки, немає. Проте, пропонуємо конкретні поради, що довели свою ефективність під час проходження студентами НПУ імені М. П. Драгоманова педагогічної практики. Виконання основних правил і порад, сформульованих ними, допоможе як учителеві, так і батькам під час організації ефективної

комунікативної взаємодії.

1. Не намагайтеся будь-якою ціною відстояти власну позицію.

Якщо в процесі спілкування кожен співрозмовник прагне тільки того, щоб відстояти власну думку, то результати такого спілкування не передбачувані: можливо, учителю і вдасться організувати сумісну діяльність з батьками, а можливо, і ні. Успіх бесіди залежить не від того, чи вдалося йому довести свою думку, а від того, чи зумів він залучити батьків до участі у вихованні дитини, а також чи показав приклад високої культури спілкування, чи покращилися після бесіди його стосунки з батьками. Отже, основна мета бесіди вчителя з батьками полягає не в тому, щоб укріпити своє домінантне положення і показати, яка погана дитина, а в тому, щоб організувати спільну виховну діяльність, поєднавши зусилля школи і сім'ї.

2. Обговорюйте проблему, а не особисті якості учня.

Ця вимога забороняє учасникам бесіди «переходити на особистості». Позитивних результатів бесіди вчителя з батьками не буде, якщо її учасники почнуть обговорювати риси характеру дитини, а закінчать «дискусією» щодо особистісних особливостей один одного. Розмова буде сконцентрована на взаємних докорах, звинуваченнях, підозрах, і співрозмовники розійдуться ворогами. У результаті вчитель остаточно залишиться без підтримки батьків і найчастіше в таких випадках він стане застосовувати адміністративні важелі впливу.

На жаль, немало ще вчителів охоче користуються «силовою дією» – викликають учня до директора або на педагогічну раду, скаржаться у міліцію, вимагають провести психіатричну експертизу тощо. При цьому вони, на жаль, забувають, що залучення адміністративних засобів до «способів виховання» є повним визнанням своєї професійної некомпетентності.

Щоб уникнути такого результату, варто спрямувати бесіду на обговорення проблеми виховання, сформулювати перед батьками ваш психолого-педагогічний діагноз: внаслідок яких об'єктивних і суб'єктивних причин учень погано вчиться або порушує дисципліну і які виховні заходи потрібно організувати, щоб покращити становище. Доцільно показати корисність участі батьків у спільних виховних заходах, Виразити впевненість у тому, що при сумісних зусиллях сім'ї та школи актуальна виховна проблема буде успішно вирішена.

3. Враховуйте особисті інтереси батьків.

Дуже часто в ході бесіди з батьками вчитель вимагає, щоб вони різко посилили свій вплив на дитину. Наприклад, радить, щоб мати або пішла з роботи, або ж перейшла працювати на половину робочого дня і повністю присвятила себе вихованню дитини. Або ж висловлюється умова, щоб батько покинув усі свої захоплення і зайнявся тільки дитиною. Проте навряд чи можна серйозно розраховувати на те, що батьки, котрі довгий

час займалися тільки своїми справами, після бесіди з учителем миттєво змінять стиль свого життя. Часто вони щиро хочуть цього, але не знають, як конкретно потрібно починати правильне виховання дитини, вважаючи, що час втрачено й у них нічого не вийде.

Більш мудрою і ефективною дією з боку вчителя є визнання права батьків на цікаве і змістовне життя. Запропонуйте їм не відмовлятися від своїх захоплень, а залучити до них дитину (йде мова тільки про змістовні і культурні захоплення батьків). Порадьте також батькам разом із дітьми займатися домашніми й хатніми справами: ремонтувати машину, будувати дачу, робити ремонт у квартирі, доглядати за хворою бабусею тощо.

4. «Не вірте генетиці».

Не варто розуміти цю пораду безпосередньо. На жаль, учителі часто висловлюють таку думку: «Невже цей учень буде гарно вчитися і добре поводити себе в школі, адже у нього батьки... (п'яниці, сидять в тюрмі тощо)».

Безперечно, вплив спадкових особливостей і сімейних умов на формування характеру і здібностей дитини значний. Проте потрібно пам'ятати, що цей вплив не безмежний. Кожен учитель, спираючись на свій досвід, зможе розповісти чимало випадків, коли з «поганої» сім'ї виходила «гарна» дитина і навпаки.

Чому? Справа в тому, що ставлення до дитини людей, які мають для неї значення, їхня оцінка її характеру і здібностей мають навіюючий характер. Якщо до дитини з першого класу в школі ставляться як до дитини «з поганої сім'ї», то вона справді починає погано вчитися й порушувати дисципліну. І навпаки, вдається вирівняти успішність і поведінку такої дитини за допомогою позитивного, довірливого ставлення до неї з боку вчителя.

Отже, будь-яка бесіда з батьками учня відбудеться успішно, якщо, по-перше, вдасться уникнути протистояння і конфронтації. По-друге, якщо вдасться утриматися самому педагогові і втримати батьків від взаємних дорікань і звинувачень. По-третє, якщо успішно буде сформульовано проблему виховання і батьки зрозуміють та приймуть таке формулювання. І, по-четверте, якщо вдасться обговорити всі сумісні дії для розв'язання виховної проблеми. Тільки після цього вчитель зможе відчувати професійне задоволення від розмови з батьками, бо вдалося об'єднатися з ними проти спільного «ворога» – виховної проблеми, і розробити план конкретних сумісних дій для її розв'язання.

Отже, ми розглянули актуальне на сьогодні питання взаємодії вчителя з батьками учнів та подали практичні поради, що допомагають зробити таку взаємодію конструктивною.

Експериментальне дослідження впровадження поданого підходу до налагодження конструктивної взаємодії вчителя з батьками стане метою нашої наступної розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш. А. Как любить детей (опыт самоанализа) / Ш. А. Амонашвили. – Донецк, 2010. – 128 с.
2. Андрущенко В. П. Світанок Європи: проблема формування нового учителя для об'єднаної Європи ХХІ століття / В. П. Андрущенко. – К., 2011. – 1099 с.
3. Богуславский М. В. Формирование учения гуманно-личностной педагогики Ш. А. Амонашвили / М. В. Богуславский // Педагогика. – 2011. – № 2. – С. 110–123.
4. Вовк Л. П. Історія освіти і педагогіки в загальній, методологічній і професійній культурі майбутнього вчителя: посібник-коментар із пропедевтики вивчення історії педагогіки / Л. П. Вовк. – К., 2012. – 331 с.
5. Подласый И. П. Педагогика : в 3-х кн., Кн. 3: Теория и технологии воспитания : учеб для студентов вузов, обучающихся по направлениям подгот. и специальностям в обл. «Образование и педагогика» / И. П. Подласый. – 2-е изд., испр. и доп. – М., 2007. – 463 с.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. / ред. колегія: О. Г. Дзевєрін (голова), М. В. Черпінський та ін. / В. О. Сухомлинський. – К. : Радянська шк., 1976. – Т. 2. – 670 с.